

Arkaik Dönem Atina'sında Kölelik Sistemi

The Institution of Slavery in Archaic Period of Athens

Ayşe F. EROL

Gazi Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Ankara-TÜRKİYE

ÖZET

M.Ö 7. - 6. yüzyıllarda kolonizasyon dönemiyle birlikte gelişen sanayi ve ticaret ve buna bağlı olarak iş gücüne olan ihtiyaç, dış ülkelerden köle ithalini zorunlu kılmıştır. Çıkarttığı kanunlarla Atinalı vatandaşları köle olmaktan kurtaran Solon döneminde (M.Ö 638-559) iş gücüne olan ihtiyaç, yabancı köle alım sürecini hızlandırmıştır. Köle olmaktan kurtulan ve özgürlüklerine kavuşan Atinalı vatandaşlara siyasal haklar tanınmış, bu da demokrasi fikrinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Atina'da demokrasi, özgürlük ve kölelik süreci bir arada gelişen kavramlardı. İşlerin köleler tarafından yapılması, Atinalı vatandaşlara kendilerine vakit ayırmalarını ve böylece siyasal ve sosyal hayata katılmalarını sağlamıştır. Atinalı kimliğinin öne çıkarılmasıyla, toplum içinde vatandaşlar arasında bir denge sağlanmak istenildiği, Atinalı bir vatandaşın başka bir Atinalıyı köle yaparak aşağılaması ve ekonomik yönden sömürülmesine izin vermeyen bir sürece girilmesi, Arkaik dönem Atina'sında kölelik sisteminin gelişmesini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kölelik, Arkaik dönem, Atina

ABSTRACT

During the colonization period of 7th - 6th centuries, with the development of industry and trade and the need of workman force related with it, there emerged a process of importing slaves from foreign countries. During Solon's period (638-559 BC) in which Athenian citizens were freed from enslavement by his laws, the process of having foreign slave hastened as a result of the need for workman. From then, the freed Athenian citizens were granted with political rights. As a result of this situation, the idea of democracy developed. Thus, the process of democracy, freedom and slavery were the interrelated concepts that went hand in hand in this period. All the works being performed by the slaves, spare time was provided to the Athenian citizens to attend a social and political life. It was understood that by emphasizing the priority of the Athenian identity, the balance among the Athenian citizens in the society was intended to keep. The enslavement process in Archaic period of Athens was elaborated by the prohibition of an Athenian citizen to be denigrated by another citizen and be exploited economically through Solon laws.

Key Words: Slavery, Archaic Period, Athens

1. Giriş

Yunanistan'da köleliğin doğuşuyla ilgili kesin bir tarih verilememekle birlikte M.Ö. 13. ve 12. yüzyıllarda Yunanistan'ın Geç Bronz çağı sakinleri olan Miken Krallıkları döneminde, Mykenai, Knossos, ve Pylos gibi Miken yerleşmelerinden ele geçen Linear B yazıtlı tabletlerde “*doero/doera* olarak adlandırılan kölelerden söz edilmektedir (Tovar, 1971, 318). Bunlardan, sahiplerinin adlarıyla anılan bir topluluğu oluşturan gruplar şeklinde söz edilmektedir. Bunların dışında birde *teojo doero/ doera* olarak adlandırılan grup vardır ki bunlardan tanrıların köleleri olarak söz edilmektedir. Ancak tabletlerde geçen ifadelerden anlaşılana, bu kölelerin özgürlüğe karşı zıt kutup oluşturacak bir imaj göstermedikleridir. M.Ö. 9. yüzyılda Homeros dönemindeki topluluklarda köle olarak gösterilen kişilerin, erkek köle için “*dmos*”, kadın köleler içinse “*dmoē*” olarak adlandırıldıklarını öğreniyoruz (Garlon, 1988, 31). Daha sonraki dönemlerde ise köle için standart terim olan “*doulos*” ve “*douleia*” kullanılmıştır (Fisher, 1993, 10). Homeros'un anlatımlarından, aristokratların evlerinde erkek kölelerin çobanlıkta, kadın kölelerin de ev işlerinde görevlendirildikleri yani bunların ev köleleri olduğu anlaşılmaktadır. Ev kölelerinin sınırlı da olsa bazı haklara sahip oldukları, evlenip aile kurdukları ve bazı durumlarda mülk edinme haklarına sahip oldukları bilinmektedir. Bu dönemde tarım yapılan topraklarda, gerek büyük toprak sahiplerinin ve gerekse fakir çiftçilerin özellikle hasat mevsiminde *thetes* olarak adlandırılan ve köle statüsünde olmayan günlük işçiler kullandıkları destanlardan anlaşılmaktadır (Odys. 18.356-64).

Homeros dönemi köleliğinde iki özellik göze çarpmaktadır. Sahipleriyle güven ve sadakate dayalı iyi ilişkiler içinde olan köleler, bu şartlar altında refah seviyesi yüksek bir evde iyi koşullarda yaşayabilirlerdi. Böyle bir durumda köle statüsünde olmanın, kiralanan bir işçi olmaktan çok daha tercih edilen bir durum olduğu Odysseia'da vurgulanmaktadır (Odys. 11, 489-91). Bunun tam tersi, sadakatsiz köleler için cezaların ağır olduğu, toplu halde asıldıklarını yine Odysseia'dan öğreniyoruz (Odys. 22, 474-7). İlyada'da bahsedildiği yerde (İlyada. 6.447-65), kişinin köle olduğu gün toplum içindeki değeri ve statüsünün bir anda ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir.

Homeros destanlarında kölelerin hangi kaynaklardan elde edildikleri hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Destanlarda savaş ganimeti olarak kazanılan tutsakların, daha sonra köle yapılarak sahipleri tarafından satılıp ya da hediye olarak verildiği, tüccar ve korsanlar tarafından ele geçirilen kişilerin köle yapıp, satıldığından söz edilmektedir (Odys. 15.403-84). Bu durumda bunların dış ülke orijinli oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Homeros döneminde Yunan orijinli kölelerin varlığı da bilinmektedir.

M.Ö. 7. yüzyıl Yunan lirik şairlerinden Hesiodos'un "İşler ve Günler" adlı eserinden, Orta Yunanistan'da güney Boeotia'da yaşayan köylülerin bir veya daha fazla köleleri olduğunu öğreniyoruz (Hesiod I.405) . Bunlar yıl boyunca tarlada saban ve harman kaldırmak vb. gibi işlerde kullanılan *dmoes* adlı erkek kölelerdi.

Yunanistan'da erken dönemlerden itibaren görülen kölelik sistemi hakkında bir fikir edindikten sonra, makalemizin asıl konusunu oluşturan Arkaik dönem (M.Ö. 650-480 yılları arası) kölelik sistemiyle ilgili bilgileri sunmaya çalışacağız. Tüm Yunan şehirlerini ele alıp tek bir makale içeriğinde sunmak zor olduğundan, biz burada Yunan şehir devletleri içinde siyasal, sosyal, kültür ve ekonomik hayata olan katkıları nedeniyle Yunan tarihine damgasını vuran Atina modelini ele alacağız. Türkçe literatürde konu ile ilgili kaynakların yetersiz olması, bizi böyle bir çalışmaya yönlendiren en büyük etken olmuştur.

2. Arkaik Dönemde Köleliğin Gelişimi

M.Ö. 7. yüzyılda kolonizasyon dönemiyle birlikte geniş bir alana yayılan Yunan ticareti ve sanayii ve bununla birlikte kurulan büyük atölyelerde Yunanlı işçiler üretime yetişemez olmuş ve iş gücüne olan ihtiyaç, Trakya ve Güney Rusya gibi yabancı ülkelerden para karşılığında köleler satın alınarak karşılanmıştır (Mansel, 1999, 174). Köleliğin, iş gücüne en çok ihtiyaç duyulan İonia gibi sanayide ilerlemiş olan bölgelerde öncelikle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 4.yüzyıl tarihçilerinden Theopompus'un anlatımlarından (Garlon, 1988, 38), satın alınan yani mülk kölelerinin ilk kullanıldığı yerin Chios adası olduğunu öğreniyoruz. M.Ö 5. yüzyıl tarihçilerinden Thukydides (Thuky. 8.40.2) eserinde, Chios adasında kölelerin çok fazla sayıda

olduğunu belirtir. Chios'tan M.Ö. 6. yüzyılın 1. yarısından ele geçen bir kitabeğe göre, kent bu dönemde demokrasiye doğru bir adım atmış olup, vatandaşlar devlet yönetiminde oldukça söz sahibiydiler (Garlon, 1988, 39). Köleler üzerinden yapılan üretim sayesinde yerli halk devlet yönetimine girmeye fırsat bulmuş, bu da vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanmasıyla demokrasi fikrini tetiklemiştir. Bu dönemde köle kullanımı Chios'tan sonra başta Atina olmak üzere Yunanistan'ın diğer şehirlerinde yaygınlaşmıştır.

M.Ö. 7. yüzyılda Yunanistan'da en büyük rolü oynayan şehir devleti Atina'dır. Bu dönemde Atina halkını, büyük çiftlik sahipleri, tüccar ve sanayiciler ve küçük topraklara sahip köylüler olmak üzere sosyal ve ekonomik yönden birbirinden ayrılan üç grup temsil etmekteydi. Büyük çiftlik sahipleri ile tüccar ve sanayicilerin durumu bu dönemde iyileşmiş olup, küçük tarla sahiplerinin durumu ise tam tersi bir tablo çizmektedir. Bunlar üzüm bağları ve zeytinlikler kurabilmek için çiftlik sahiplerinden faizle ödünç para alıyor, ancak borçlarını ödeyemeyince özgürlüklerini kaybederek köle statusüne düşüyor ve bazı durumlarda dış ülkelere satılıyorlardı. Bu gelişmeler sonucunda topraklar zengin sınıfın elinde toplanmaya başlamıştı.

M.Ö. 594/593 yılında arhon seçilen Solon Atina'nın siyasal, sosyal ve ekonomik hayatında önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Solon çıkarttığı kanunlarla köylünün tüm borçlarını silmiş ve ipotek edilen topraklarını köylüye geri vermiştir. Köle olarak dışarıya satılan köylüleri, devlet hesabına satın alarak özgür kalmalarını sağlamıştır. Atinalı kimliğini öne çıkartarak, Atinalı vatandaşların köle olmalarını yasaklayan bir düzenleme getirmiştir (Fisher, 1993, 17). Solon kanunlarında en önemli gelişme vatandaşların statusünü yükselterek siyasete katılma hakkı verilmesidir. Atinalı birinin köle olarak kullanılmaması, dolayısıyla iş gücüne olan ihtiyaç dışarıdan köle ithalatını hızlandırmıştır. Solon'un koyduğu kanunlarla, kölelerin Atina sosyal hayatına girmelerini yasakladığı (Plutarch, 1,6) ve köle tarafından işlenen bir suçtan sahibinin sorumlu olduğu belirtilmektedir. Kölelerin yasal haklarının olmaması, onları özgür vatandaşlardan ayıran en büyük unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atinalı bir vatandaşın köle olamayacağı bu dönemde bazı istisnai durumlarda yok değildi. Zina işleyen kız çocukları babaları tarafından köle pazarlarında satılabiliyor, yeni doğmuş ancak terkedilmiş olan bebekler, bulan kişiler tarafından sahipleniliyor ve ileride köle olarak değerlendiriliyordu. Ayrıca, sürgün edilmiş bir vatandaş kente yasal olmayan yollardan girerse, vatandaşlık hakkını kaybederek köle statüsüne düşüyordu. Ancak bunlar azınlık bir grubu oluşturmaktaydı. Bu dönemde Atina'da yukarıda saydığımız istisnalar hariç, kölelerin büyük çoğunluğunu Atinalıların "barbar" dedikleri Atina dışından getirilmiş, Yunanca konuşmayan ve Atina'nın kültürel, siyasal ve sosyal hayatına yabancı olan insanlar oluşturmaktaydı. Kölelerin büyük çoğunluğunu dış ülkelerden satın alınanların yanında, savaşta tutsak alınan kimseler ve gemi baskınlarında korsanlar tarafından kaçırılıp başkalarına köle olarak satılanlar oluşturmaktaydı.

M.Ö. 1. yüzyıl gezgin ve yazarlarından Strabon'un anlatımlarından, Kilikialı korsanların zenginliklerini köle satma yoluyla elde ettiklerini öğreniyoruz (Strabon, 14-V-2). Köle pazarları Chios, Delos, Korinth, Aigina ve Atina gibi genelde işlek ticaret yolları üzerinde bulunuyordu. En fazla köleye sahip olanlar, ordu ve korsanlarla arası iyi olan tüccarlardı. Köle fiyatları talebe, cinsiyete, kökene, yaşa ve kölenin ustalık ve becerisine göre değişiyordu. Köle fiyatları ortalama 360-140 drahmi arasında değişiyordu (Frost, 1992, 86). Talep arttıkça fiyatlarda yükseliyordu. M.Ö. 5. yüzyıl tarihçilerinden Xenophon'un (Xenophon. VII - 4.23) "İşler ve Anlamları" adlı eserinden, Laurium gümüş madenlerinde çalışan kölelerin fiyatının 180 drahmi olduğunu öğreniyoruz.

Genellikle İskitler, Trakya, Karadeniz ve Kuzey Ege bölgelerinden yani Yunan dünyasının çevresindeki tüm toplumlardan köle ihtiyacı karşılanıyordu. Pers savaşlarından (M.Ö. 490-478) sonra köle ihtiyacının büyük çoğunluğunun Trakya'dan ve Anadolu'daki Yunan şehirlerinin çevresinden karşılanmış ve bunların arasında Karyalıların olduğu epigrafik bulgulardan anlaşılmaktadır. Bu döneme ait bir stel üzerindeki yazıttan orijinleri belirtilen 33 köleden 12'sinin Trakyalı, 7'sinin ise Karyalı olduğu vurgulanmaktadır (Meiggs-Lewis, 1969, No: 79).

Atina’da köle olarak kullanılan kişileri değerlendirildikleri alanlara göre kamu köleliği ve özel (mülk) köleliği olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Kamu köleleri devletin malı olup, yeteneklerine göre mahkemelerde katip, maliyede muhasebeci, belediyede mutemet, sekreter, hapishane görevlisi, darphanelerde sikke yapımında, cellat ve güvenlik kuvveti, kamu binalarının inşasında ve yol yapımında amale olarak vb. gibi çeşitli kamu görevlerinde istihdam edilebilirlerdi. Güvenlik kuvveti olan köleler memleketlerine göre Skythai (İskitler) ya da taşıdıkları silaha göre *toksotai* (okçular) olarak adlandırılırlardı (Friedell, 1999, 202). Atina’da M.Ö. 421-406 yılında inşa edilen Erechtheum tapınağının inşasında kölelerin çalıştığını epigrafik verilerden öğreniyoruz (Randall, 1953, 199-210).

Diğer taraftan özel köleler belli kişilerin malı sayılıp, bunların büyük çoğunluğu ev işlerinde hizmetçi, dükkanlarda tezgahlar, gemilerde tayfa, üretimde imalat işçisi, ziraatte tarım işçisi, maden ve taş ocaklarında maden ve taş işçisi olarak kullanılıyorlardı. Bu özel kölelerin bir grubunu zanaatkarlar ve tüccarların hizmetinde olanlar oluşturmaktaydı. Bunlar genelde erkek köleler olup, sahipleri tarafından atölye ve işyerlerinde yetiştirilmiş kimseler olup, sahipleri yaşlandığında onların işlerini devam ettiren kölelerdi. Bu köleler diğerlerine nazaran daha iyi konumda olup, kendi evlerinde oturabilme ve aile kurabilme şansına sahiplerdi. Bunlar seramik, heykel, ayakkabı vb. ürettikleri el işçiliklerini satabilirler ancak elde ettikleri karın belli bir miktarını sahiplerine vermekle yükümlüydüler. Diğerlerine göre şanslı olan bu köle grubu küçük bir azınlığı oluşturmaktaydı. Kazandıkları para vatandaş statüsündekilerle yakındı. Bunun sonucu olarak bazı durumlarda sahiplerine para ödeyerek özgürlüklerini satın alabiliyorlardı. Bankerlik işlerinde kölelerin kullanıldıkları ve bankerlerin bu işle ilgili bazı davalarda kendi lehine tanıklık etmesi yönünde kölelerini kullandıkları anlaşılmaktadır (Bogaert, 1968, 63).

M.Ö. 4. yüzyıl Yunan filozofu ve devlet adamı olan Aristoteles “Politika” adlı eserinde (Politika. I, 1,3-6) hane halkını (*oikos*) tanımlarken erkek, kadın ve çocuklarla birlikte köleleri de dahil eder. Bu kişiler eve tıpkı bir gelinin kabul edilişi gibi dinsel törenden sonra alınırlardı. Genelde aile içinde yapılan dinsel törenlerde yer almalarına izin

verilirdi. Ev köleleri evin temizliği, yemek, çamaşır, bulaşık gibi evin tüm işlerinden sorumlu oldukları gibi, çocukların bakımıyla da yükümlüydüler. Ev kölelerinden sahiplerinin sevgisini kazananlar özel muamele görebilirdi. Xenophon'un anlatımlarından (Xenophon, Oeconomicus. VII, 37) hasta kölenin bakımının evin hanımına ait olduğunu öğreniyoruz.

Diğer taraftan maden, taş ve tarım işçisinin hayatı sefalet ve tehlike içinde geçmekteydi. Maden, taş ocakları ve tarımdaki zor koşullar bu işte çalışan kölelerin ömrünü kısaltmaktaydı. Özellikle inatçı kişiliğe sahip olan köleler bu tip zor işlerde çalıştırılıyordu. Hasat zamanlarında bu işleri yürütmek için daha fazla iş gücüne ihtiyaç vardı. Bu amaçla çok sayıda köle satın alınmıyordu. Atina'da M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına doğru, sikke için gerekli olan madenin büyük ölçüde sağlandığı Laurium gümüş madenlerinde binlerce kölenin çalıştığı bilinmektedir (Garlon, 1988, 66) .

3-Devlet Köleleri ve Özel (Mülk) Kölelerinin Genel Karakteristikleri

Despotes adlı bir efendinin malı sayılan ve yasal haklardan yoksun olan köleler, sahipleri tarafından herhangi taşınır bir mal gibi kendi isteği dışında birine satılabilir, bir mal karşılığı değiştirilebilir, hediye olarak verilebilir ve miras olarak bırakılabilir. Tüm kanuni haklardan yoksun olan bu kişilerin resmi kayıtlarda ismi olmayıp, sahibinin mülk envanterinde ismi geçmekteydi. Köle sahibi olmak sadece zengin insanlara özgü bir şey değildi. Zengin olsun, fakir olsun her vatandaş eğer isterse köle sahibi olabilirdi. M.Ö. 5. yüzyılda Atina'nın nüfusu, 170.000'i yurttaş, 30.000'i yabancı uyruklu ve 100.000'i de köle olmak üzere toplam 300.000 kişi olarak tahmin edilmektedir (Tekin, 2004, 46). Bu da gösteriyor ki, köleler nüfusun üçte birini oluşturmaktaydı. Ana vatanından, kültüründen koparılmış olan bu kişilerin ana dillerini konuşmalarına da izin verilmiyordu. Tüm kültürel öğelerinden koparılan bu kişiler Yunanca öğrenmek ve konuşmak zorunda bırakılmışlardı. Bir köle, sahibinin izni olmadıkça para biriktiremez ve biriktirdiği parayı da isteği doğrultusunda harcayamazdı. Çok istisnai durumlar dışında kölelerin dava açma ve hukuki işlemleri yürütme hakları yoktu. Gerektiğinde mahkemelerde sahipleri tarafından temsil edilirdi. Kanun karşısında yaptıkları

fiillerden sahipleri sorumluydu. Kölelerin tanıklığı kabul edilmezdi. Tanıklıklarının doğruluğunun kabul edilebileceği tek koşul vardı, o da işkence altında sahibine ifade vermesiydi. Komedyacı Aristophanes'in "Kurbağalar" adlı eserinde böyle bir diyaloga (Aristophanes. II. 618-625) tanık oluyoruz. Tüm bu geniş yetkilere rağmen sahibinin kölesini öldürmeye hakkı yoktu. Hatta kazara öldürülmesi bile öldürmeyle bir tutulur, cezaya çarptırılırdı. Kasten öldürme cinayet kapsamına girdiğinden cezası daha da ağır olurdu.

Kölelerin fiziksel görüntülerine bakıldığında, kaba yünden ve belden kemerle sıkıştırılmış diz hizasında boya sahip bir tunik, ayaklarında sandalet veya bot türü bağcıklı ayakkabılar giydikleri, kısa saçlı ve kaba bir yüze sahip oldukları, bazı tasvirlerde ise çıplak olarak gösterildikleri, çeşitli vazo ve mezar stelleri üzerindeki tasvirlerden anlaşılmaktadır (Bilgin, 2004, 55; Fisher, 1993, şekil:10).

4. Kölelerin Azad Edilmeleri

M.Ö. 4. yüzyılda özellikle Attika yazıtları kölelerin azad edilmeleriyle ilgili epigrafik deliller sunar (Garlon, 1988, 74). Xenophon ve Aristoteles'e göre köleleri en verimli ve sadakatle çalıştıranın yolu, onlara azad etme sözü vermektir (a.g.e.,a.s.). Azad edilme vaadi onları iyi hareketlere ve çalışmaya yönlendiren bir durumdu. Sahibinin inisiyatifıyla azad edilen bir köle, sahibine özgürlüğünün bedeli olarak bir miktar para ödemek zorundaydı. Bu para kölenin kendi birikimlerinden sağlandığı gibi, köleye borç veren "eranos" adlı kuruluşlar tarafından da sağlanabiliyordu (Fisher, 1993, 68). Askerlik normalde vatandaş statüsünde olanların hak kazandıkları bir durumdu, ancak kentte askere ihtiyaç duyulduğunda kölelerin azad edilme süreci başlıyor ve böylece kölelere umut doğuyordu. Peloponnes savaşının son yıllarında Atina'da doğan asker ihtiyacı, kölelerin azad edilme sürecini hızlandırmıştır (Aristophanes, Kurbağalar 33-4, 290-1, 693-4). Böyle bir uygulamaya çok acil durumlarda başvuruluyordu. Yaşlanan köleler artık üreten kişiler olmaktan çok sahibine yük olmaya başlayınca ve yaşları ilerledikçe satılma şansları azaldığından, bir an önce elden çıkarılmaya bakılıyor ve azad ediliyordu. Böylece yaşlanan kölenin yerine genç köleler alınarak iş

performansında düşüş olmadan işler yürütülüyordu. Bu da sahip açısından olumsuz değil, avantajlı bir durumdu. Sahibinin ölümünden sonra onun vasiyetiyle azad edilenler de oluyordu. Sahibi tarafından çok kötü davranışlara maruz kalan bir köle, tapınaklara sığınabiliyor ve devlet tarafından para ödenip sahibinin elinden kurtarılabilirdi. Bu şekilde azad edilen bir köle Yunan pantheonundaki tanrılardan birine köle olarak adanıyor ve o tanrının müridi olarak hayatını tapınakta devam ettiriyordu.

Azad edilen köleler tam olarak özgürlüklerine kavuşamıyor, vatandaş statüsüne gelemiyordu. Bunlar “*prostates*” adlı Atinalı bir vatandaşı kendilerine yasal temsilci ve himayeci olarak seçmek durumundaydı (Garlon, 1988, 77). Bu kişi genelde eski sahibi ya da onun varisleri olabiliyordu. Azad edilen kişinin yeni himayecisine karşı sorumlulukları vardı. Sahibinin yanında belli bir süre kalması gerekiyordu ancak para ödeyerek bu süreyi kısaltabilirdi. Himaye altında olanlar “*paramone* olarak adlandırılıyordu (Samuel, 1965, 221-311). Bunlar himayecileri vasıtasıyla hukuki işlemlerini yürütebilirlerdi. Mülklerini kullanma hakları kısıtlıydı. Az görülmekle birlikte azad edilen bir köle, yeni himayecisi tarafından tekrar köle statüsüne düşürülebilirdi.

5. Sonuç

Neden Kölelik?

M.Ö. 7. yüzyılda kolonizasyon dönemiyle birlikte gelişen Yunan ticareti ve sanayii ve bunun sonucunda artan talepleri karşılamak üzere kurulan büyük atölyeler, her zaman olduğundan daha fazla iş gücü ihtiyacını doğurmuştur. Artan taleplerle birlikte Yunanlı işçilerin üretime artık yetişemez duruma gelmesi, büyük işyeri sahiplerini dış ülkelerden işçi olarak kullanacakları köle ithal etmek zorunda bırakmıştır. Belli bir ücret yerine boğaz tokluğuna çalışan ve sahibine kesin itaat etmek durumunda olan bu köleler, Aristoteles’in Politika adlı eserinde belirttiği gibi sahipleri için üretimde kullandıkları “canlı aletler” olarak tanımlanabilirler (Politika 4-7; Wiedemann, 1981, 16). Metinlerde büyükbaş hayvanların güçlü ayak, kölelerinde insan ayağı olarak tanımlanması (Friedell, 1999, 201), onların bir nesneden farksız adeta hayvan olarak görüldüğüne

delil olarak sunulabilir. Aristoteles'in düşüncesine göre kölelik doğaya uygundur. Çünkü bazı insanlar fiziksel yönden güçlü, ancak zeka yönünden zayıftır. Ancak ona yol gösterecek birinin himayesinde bir işin üstesinden gelebilirler. Onun içindir ki, köleler sahipleri tarafından bir alet gibi kullanılarak, üretim yapmaları sağlanmıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi erken dönemlerden itibaren ev hizmetlerinde kullanılan köleler vardı. Ancak bu dönemde sanayide iş gücüne olan ihtiyaç, üretime dayalı gereksinimi karşılamak üzere kölelik sürecini başlatmıştır.

Solon'un M.Ö. 594'te çıkarttığı kanunla Atinalı vatandaşların köle olmasını yasaklaması, daha öncesinde yerli köleler tarafından yapılan işleri ve üretimi devam ettirecek iş gücüne olan gereksinim, dış ülkelerden köle ithalini hızlandıran bir sürece girilmesinde en büyük faktörü oluşturmuştur. Bu dönemde Atina'ya dış ülkelerden göçle gelenlerin sayılarının artması ve köle ithali karşısında Solon, Atinalı kimliğini öne çıkararak, ekonomik sömürüden ve kölelikten kurtulan vatandaşların bundan böyle statüsünü yükseltmiş ve onların devlet yönetimine ve siyasete katılmalarını sağlamıştır. Atinalı bir vatandaşın başka bir Atinalı tarafından aşağılanması ve köle olarak kullanılmasına bundan böyle izin verilmemesi, bu vatandaşların devlet yönetiminde söz sahibi olmaları, toplumda Atinalılar arasında eşitliği sağlayarak bir denge kurulmasını bu da demokrasi fikrinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Yani özgürlük, kölelik, demokrasi olgusu yukarıda Chios adası örneğinde gördüğümüz gibi (bkz. s. 4) Atina'da bu dönemde bir arada gelişen kavramlar olmuştur. Bu dönemde kölelerin ekonomik hayatta önemli bir yeri vardı. Özgür vatandaşların siyasal kurumlarda görev almaları, üretimin köleler üzerinden yapıldığı ekonomik süreci başlatmıştır. Aristokratlar kendi malları sayılan bedavaya çalıştırdıkları bu kölelerle üretimlerine devam ettiklerinden ve yeterli kazanç sağladıklarından, Atinalı vatandaşlar üzerindeki üstünlüklerini kaybetseler de bu durumu kabullenmeleri zor olmamıştır. Solon çıkarttığı kanunlarla, Atinalı vatandaşlarla köleler arasında kesin ayrımlar yaptığı, kölelerin Atina sosyal hayatına katılmalarına izin verilmemesinden de anlaşılmaktadır. Kölelerin vatandaşlardan farklı ve aşağılık varlıklar olarak görüldüğü, vazo tasvirlerinden de anlaşılmaktadır (Fisher, 1993, 74, Şekil: 10). Vazo ressamlığında ve mezar stellerinde

özgür vatandaşlar ve köleler arasındaki fark, kölelerin onlara göre oldukça küçük tasvir edilmeleriyle vurgulanmıştır. Komediya oyunlarında köle karakterler kırmızı renkli saçları ve değişik kostümleriyle diğerlerinden ayırt edilmişlerdir (Hunt, 1998, 127). Özgür vatandaşlarla köleleri birbirinden ayıran en belirgin özellikler, özgür vatandaşların kendine ait bir evi olması ve bağımsız bir yaşam sürmeleri, direk olarak başkaları için çalışmamaları, gerektiğinde kent savunması için savaşmak ve yönetime katılabilmeleri idi.

Kültürlerinden koparılmış ve ana dillerini konuşmalarına izin verilmeyen, azad edilseler dahi vatandaş statüsüne asla gelemeyecek olan bu insanlar, Atina toplumunda aşağılanan ve horlanan kişiler olarak hayatlarını devam ettirmek zorunda bırakılmışlardır.

Sonuç olarak, kölelik kurumunun Arkaik dönem Atina'sında oynadığı rol üç ayrı başlıkta toplanabilir. Atinalılık bilincinin ve demokrasi kültürünün gelişmesine yaptığı katkılar köleliğin kültürel bir kurum, iş gücü ihtiyacını karşılaması dolayısıyla ekonomik bir kurum, Atina vatandaşlarının günlük hayatta yaptıkları işleri üstlenerek onlara politika, sanat ve felsefe ile uğraşma lüksü sağlaması açısından da sosyal bir kurum olduğuna işaret eder. Bu açıdan kölelik Arkaik dönemde Atina'da hayatın her noktasında öne çıkan sosyal bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Aristo, (1993). *Politika* (çev. M. Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul (4. baskı)
- Aristophanes, (1946). *Kurbağalar* (çev. Nevzat Hatko), MEB Dünya Edebiyatından Tercüme, Yunan Klasikleri: 67, Ankara
- Black, H. (1964). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam* (çev. İ. Tanrıkut), Arion Yayınları, İstanbul
- Bogaert, R. (1968). *Banques et banquiers dans les cites Grecques*, Leyden
- Fisher, N. R. E. (1993). *Slavery in Ancient Greece*, Classical World Series, Bristol
- Friedell, E. (1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi* (çev. Necati Aça) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Frost, F. S. (1992). *Greek Society*, D.C. Haethord Company, Canada

- Garlon, Y. (1988). *Slavery in Ancient Greece* (çev. Janet Lloyd), Cornell University Press, Cornell
- Hesiod, (1960). *Works and Days* (çev. Bernadotte Perrin), Harvard University Press, Cambridge
- Hmeros, (1996). *İlyada* (çev. A. Erhat- A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul (8. baskı)
- Hmeros, 1996). *Odysseia* (çev. A. Erhat- A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul (8.baskı)
- Hunt, P. (1998). *Slaves, Warfare and Ideology in the Greek Historians*, Cambridge University Press, Cambridge
- Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara (7. baskı)
- Meiggs, R.- Lewis, D.M. (1969) *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the end of 5th centuries BC.*, Oxford
- Plutarch, (1914). *Life of Solon* (çev. John Dryden), London
- Randall, R. H. (1953). "The Erechtheum Workmen" *AJA* 57, s. 199-210
- Samuel, A. E. (1965). "The role of Paramone Clauses in Ancient Documents" *Journal of Juristic Papyrology* 15, s. 221- 311
- Strabon, (1991). *Coğrafya-Anadolu* (Kitap XII-XIV) (çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (2. baskı)
- Tekin, O. (2004). *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul (6. baskı)
- Thukydides, (1975). *Peloponnesoslularla Atinalıların Savaşı I-III* (çev. H. Demircioğlu), A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara (3. baskı)
- Tovar, A. (1971). "Indo- European Etymology of do-e-ro" *Minos* 12, s.318-25
- Wiedemann, T. (1981). *Greek and Roman Slavery*, Croom Helm Pres, London
- Xenophon, (1923). *Xenophon Memorabilia- Oeconomicus- Symposium and Apology* (çev. E. C. Marchant- O. J. Todd) Harvard University Press, Cambridge
- Xenophon, (1925). *Xenophon Hiero Agesilaus- Constitution of the Lacedaemonians- Ways and Means- Constitution of the Athenians* (çev. E. C. Marchant- G. W. Bowersock) Harvard University Press, Cambridge